

**ТУРКИЯ-СУРИЯ МУНОСАБАТЛАРИГА ТАЪСИР
ҚИЛУВЧИ ОМИЛЛАР ВА ШАРТ-ШАРОИТЛАРНИНГ
ТАРИХИЙ ТАҲЛИЛИ**

АБДУЛЛАЕВ НОДИР

Сиёсий фанлар номзоди, доцент, ТДШУ

Аннотация. Мақолада XX асрнинг 90-йиллари Туркия ва Сурия ўртасидаги муносабатларнинг шаклланишига таъсир қилган асосий омиллар ва шарт-шароитлар таҳлил этилган бўлиб, мазкур давлатларнинг минтақада ўз манфаатларини ҳимоя қилишлари давомида вужудга келган рақобат сабаблари кўриб чиқилган. Туркияга нисбатан Суриянинг ташиқи сиёсати ишлаб чиқилиши ва унинг амалга оширилиши, Туркия ҳукумати томонидан минтақада амалга ошириш режалаштирилган йирик гидроэнергетик лойиҳаларга нисбатан расмий Дамашқнинг муносабати очиб берилган. Мақолада суриялик расмийларнинг Курд ишчи партияси билан мулоқотлари ва бунга Анкара маъмуриятининг кескин радди-феъли кўрсатиб берилган. Шу билан бирга Туркия-Исроил муносабатлари изчиллашувига нисбатан Суриянинг юритаётган сиёсати, араб давлатлари билан ташиқи сиёсати фаоллашувига Туркия-Исроил ҳарбий иттифоқининг таъсири таҳлил қилинган. Туркия ва Исроил ўртасида имзоланган ҳарбий соҳадаги ҳамкорлик битимида нисбатан превентив қарши чоралар кўриш Суриянинг XX аср 90-йиллари Яқин Шарқ йўналишидаги ташиқи сиёсатининг муҳим элементлардан бири бўлгани кўрсатиб берилган. Туркия ва Сурия ўртасидаги сиёсий қарама-қаршилик сабаблари, унинг XX аср 90-йиллардаги ўзгариши динамикасида кўриб чиқилган ва шу орқали икки мамлакатнинг минтақадаги сиёсати эволюциясига баҳо берилган.

Таянч сўз ва иборалар: Туркия, Сурия, рақобат, ташиқи сиёсат, сиёсий омил, сув муаммоси, Исроил, ҳарбий битим, курд муаммоси.

Аннотация. В статье анализируются основные факторы и условия, повлиявшие на формирование отношений между Турцией и Сирией в 1990-е гг., И обсуждаются причины конкуренции, которую эти страны создали при защите своих интересов в регионе. Раскрыта разработка и реализация внешней политики Сирии в отношении Турции и отношение Дамаска к крупным гидроэнергетическим проектам, запланированным турецким правительством в регионе. В статье показаны переговоры сирийских официальных лиц с Курдской рабочей партией и резкий отказ администрации Анкары сделать это. В то же время были проанализированы политика Сирии в отношении укрепления турецко-израильских отношений и влияние турецко-израильского военного союза на активизацию ее внешней политики в отношении арабских стран. Превентивные меры противодействия соглашению о военном сотрудничестве, подписанному между Турцией и Израилем, оказались одним из важных элементов ближневосточной внешней политики Сирии в 1990-х годах. Причины политического противостояния между Турцией и Сирией обсуждаются в динамике его изменения в 1990-е годы, тем самым давая оценку эволюции политики двух стран в регионе.

Опорные слова и выражения: Турция, Сирия, конкуренция, внешняя политика, политический фактор, водный вопрос, Израиль, военное соглашение, курдский вопрос.

Abstract. The article analyzes the main factors and conditions that influenced the formation of relations between Turkey and Syria in the 1990s, and discusses the reasons for the competition that these countries have created in protecting their interests in the region. The development and implementation of Syria's foreign policy towards Turkey and the attitude of Damascus to large hydropower projects planned by the

Turkish government in the region are disclosed. The article shows the negotiations of Syrian officials with the Kurdish Workers' Party and the sharp refusal of the Ankara administration to do so. At the same time, Syria's policy towards strengthening Turkish-Israeli relations and the influence of the Turkish-Israeli military alliance on the intensification of its foreign policy towards the Arab countries were analyzed. Preventive measures to counter the military cooperation agreement signed between Turkey and Israel proved to be an important element of Syria's Middle East foreign policy in the 1990s. The reasons for the political confrontation between Turkey and Syria are discussed in the dynamics of its change in the 1990s, thereby assessing the evolution of the policy of the two countries in the region.

Keywords and expressions: Turkey, Syria, competition, foreign policy, political factor, water issue, Israel, military agreement, Kurdish issue.

Бугунги кунда Яқин ва Ўрта Шарқ минтақаси давлатларида кузатилаётган ҳарбий-сиёсий ва иқтисодий мураккаб вазият халқаро эксперт доираларнинг диққат марказида сақланиб қолмоқда. Айрим кузатувчилар Туркия ва Сурия муносабатларидаги ҳозирги қарама-қаршилиқни таҳлил қилар экан, уларнинг нуқтаи назарича, ушбу ҳолат ўзига хос тарихий негизга эга. Бу ўз навбатида икки мамлакатнинг XX аср 90-йилларидаги ташқи сиёсатининг айрим жиҳатларини ўрганиш асосида намоён бўлади. Ҳаттоки мазкур даврда икки мамлакат ўртасидаги кескинлик ҳарбий можарога ўтиб кетиши таҳдиди мавжуд эди.

XX аср 90-йиллардаги Туркия ва Сурия ўртасидаги зиддиятли ҳолат Анкара маъмурияти томонидан Фрот дарёсида йирик тўғон қурилиши, Суриянинг Курд Ишчилар Партиясини қўллаб-қувватлаши каби масалалар билан изоҳланади. 1996 йилда Суриянинг Курд Ишчилар Партияси раҳбари А.Ожаланни Туркия ҳукуматига топширишдан бош тортгани натижасида Дамашқ ва Анкара ўртасидаги барча расмий муносабатлар тўхтатилади. 1996 йил баҳорида Туркия томонидан Курд Ишчилар Партиясининг раҳбарларини қўллаб-қувватлашда айбланган Суриядаги ташкилотлар вакилларига қарши турли ҳужумлар уюштирилади. Бунинг натижасида икки давлат ўртасидаги муносабатлар янада кескинлашади¹.

1998 йилда расмий Анкара нота юбориб, Дамашқ ҳукуматидан Курд Ишчи Партиясига ёрдам беришни тўхтатишни талаб қилади ва Сурия чегараси бўйлаб қуроли кучларини жанговар ҳолатга келтиради. Туркия ҳукумати армиянинг жанговар ҳолатини юқори даражага олиб чиқиб, Сурияга ўз қатъиятини намоён қилсада, ушбу муаммони сиёсий музокаралар орқали ҳал этиш тарафдори эканлигини билдиради. Бунда ўзининг ҳарбий устунлиги ва Исроил билан ҳарбий ҳамкорлиги Сурияга нисбатан таъсир ўтказиши мумкинлигига ишонч билдиради. Бинобарин АҚШ маъмурияти можаролашаётган томонларни ўзаро келишувга чақирсада, Туркиянинг хавфсизлиги уни кўпроқ ташвишлантиришини маълум қилади².

Сурия ҳукумати томонидан Туркиянинг айбловлари доимо рад этилган. Сурия Ташқи ишлар вазири Фаруқ Аш-Шараъ мамлакатда Курд Ишчилар Партияси вакиллари яширинишини рад этиб, «курдлар муаммоси фақат музокаралар асосида ҳал қилиниши мумкинлигини, бироқ сўнгги икки йил ичида Анкара расмий Дамашқ билан барча мулоқотларни тўхтатганлигини таъкидлаган»³.

Хусусан, экспертларнинг нуқтаи назарича, XX асрнинг 90-йиллари Дамашқ ва Анкара ўртасидаги алоқаларнинг ёмонлашувига қатор омиллар сабаб бўлган бўлиб, улардан Сурия

¹ Gresh A. Turkish-Israeli-Syrian Relations and Their Impact on the Middle East //Middle East Journal. Vol.52, №2, Spring 1998, - P. 193.

² Дияб А. Ал-Азма ат-туркия – ас-сурия: ал-муҳаддаот вал-қуйуд //Ас-Сияса ад-давлийя, январь, 1999. -С. 204.

³ Gresh A. Turkish-Israeli-Syrian Relations and Their Impact on the Middle East //Middle East Journal. Vol.52, №2, Spring 1998, - P. 193.

собик Совет Иттифоқининг минтақадаги яқин ҳамкори бўлгани, Исроил билан кескин қарама-қарши ҳолатда эканлиги ҳамда Туркия НАТО ташкилотининг аъзоси сифатида Ғарбнинг минтақадаги сиёсатини юритиб бергани, шунингдек, икки мамлакат ўртасидаги чегара ва сув ресурсларидан ўзаро фойдаланиш муаммолари ҳамда курдлар масаласи зикр этилади.

Собик Совет Иттифоқининг парчаланиши, 1991 йил Форс кўрфазидаги уруш натижасида минтақавий ва халқаро муносабатларда содир бўлган туб ўзгаришлар натижасида Дамашқдан янги иттифоқчилар излашни тақозо этди. Сурия АҚШнинг 1991 йилдаги Ироққа қарши коалициясига қўшилди, Исроил билан икки томонлама тинчлик музокараларини ўтказишга розилик берди ҳамда Вашингтоннинг араб дунёсидаги стратегик иттифоқчилари бўлмиш Миср ва Саудия Арабистони билан Яқин Шарқдаги сиёсатини мувофиқлаштира бошлади. Бироқ Дамашқ ҳукумати Ливандаги ўз фаолиятини тўхтатмади, Эрон билан алоқаларини ривожлантиришни давом эттирди, минтақавий ташқи сиёсатини амалга оширишда ўз ҳарбий салоҳиятидан фойдаланишдан воз кечмади.

Туркия XX асрнинг 90-йилларида Ироққа қарши уруш давомида НАТОнинг минтақадаги асосий ҳарбий базаларидан бирига айланиб, Анкаранинг минтақадаги нуфузини оширди. Туркия Яқин ва Ўрта Шарқдаги сиёсатида фақатгина Ғарб давлатлари ёндашувига асосланмай НАТО ташкилотининг салоҳиятидан ўзининг минтақадаги иқтисодий, ҳарбий-сиёсий манфаатларини амалга оширишда фойдаланишга ҳаракат қилди. Анкара маъмурияти сув ресурсларидан фойдаланиш, курдлар масаласида Дамашқ ҳукуматига билвосита таъсир кўрсатиш мақсадида 1996 йилда Исроил билан ҳарбий соҳада ҳамкорлик қилиш борасида келишув имзолайди.

Экспертларнинг нуктаи назарича, Сурия ва Туркия ўртасидаги сув муаммоси алоҳида диққат-эътиборга лойиқ бўлиб, чунки кўп ҳолларда айнан шу масала Дамашқ ва Анкара ўртасидаги келишмовчиликларнинг асосий манбаи бўлиб келган¹.

Хусусан, Яқин Шарқ гидрогеографиясининг хусусияти шундаки, чучук сув ресурслари минтақада тенг тақсимланмаган. Ушбу минтақадаги асосий гидроресурслар Яқин Шарқнинг шимолий қисмида (Туркиянинг шимоли, жанубий-шарқи, Эрон ва Ироқнинг шимолий ҳудудлари) бўлиб, сув артериялари тизими орқали сув танқис зоналарга етиб боради.

Сурия ва Туркия ўртасида сув ресурсларидан фойдаланиш борасидаги келишмовчиликлар XX асрнинг 70-80-йиллари Анкара маъмурияти Дамашқ билан келишмасдан Туркиянинг Жануби-Шарқий ҳудудида йирик «GAP» гидроэнергетик лойиҳани амалга оширишни бошлаши билан вужудга келганди. Бундан аввалроқ ҳам Туркиянинг минтақадаги сув ресурсларидан фойдаланиш борасидаги қўшни давлатлар билан келишилмаган хатти-ҳаракатлари (1974, 1981 йилда Кебан ва Каракая тўғонлари қурилиши) Сурия ва Ироқ билан муаммоларни келтириб чиқарганди².

Туркия «GAP» лойиҳаси бўйича Дажла ва Фрот дарёларида 22 та тўғон ва 19 та гидроэлектростанция қуришни режалаштирган эди. Шулардан энг йириги – “Отатурк сув омбори” Фрот дарёсида жойлашган эди. Мазкур лойиҳанинг амалга оширилиши натижасида Суриянинг дарёдан олаётган сув улуши қисқаришига олиб келарди. Ушбу лойиҳага аслида 1983 йилда асос солинган бўлиб, барча қурилиш ишлари 2000 йилга қадар якунланиши режалаштирилганди. Лойиҳанинг тўлиқ якунланиши натижасида 26 млрд. кВт соат электроэнергия ишлаб чиқарилиши ҳамда асосан курдлар яшовчи 4 млн. гектарга яқин ерлар сув билан таъминланиши кўзланганди.

¹ Новиков И.А. Проблема пресной воды и ее значимость для Турции. // Ближний Восток и современность. №25. -М., 2005, с. 170.

² Современная Турция: проблемы и решения. // Ближний Восток и современность. -М., 2006, с. 238.

Фрот дарёси Сурия умумий сув манбаларининг 80%ини ва Ироқнинг эса 37%ини ташкил этади. 1990 йил январда Туркия ҳукумати Отатурк сув омборини тўлдириш мақсадида Фрот дарёсини тўсиб қўйганди. Бунга қарши Сурия 1990 йилда Аси дарёсида тўғон қурилишини бошлаб юборганди. Бу дарё Ливанда бошланиб, Туркиянинг Искандарун вилоятида тўхтади ва Сурия ҳудудидан ўтиб, Амик минтақасини сув билан таъминлайди¹.

Икки давлат ўртасидаги келишмовчиликларни бартараф этиш мақсадида 1998 йил июлда Сурия Ташқи ишлар вазири ўринбосарини Туркияга юбориб, Фрот дарёсининг Сурияга ўтадиган миқдорини секундига 750 куб.метрга кўтариш, трансчегаравий дарёларда ўзаро келишилмасдан гидроиншоотлар қуришни тўхтатишни таклиф этади ва Суриядаги «Садд тишрин» тўғонининг сув танқислиги туфайли тўхтаб қолиши мамлакат учун иқтисодий қийинчиликлар олиб келишини маълум қилади². Шу ўринда қайд этмоқ жоизки, 1987 йилда Сурия ва Туркия ўртасида Иқтисодий ҳамкорлик битими имзоланган бўлиб, унга кўра Туркия ҳукумати Фрот дарёсининг Сурияга ўтадиган сув ҳажмини ошириш мажбуриятини олганди.

Туркия расмийлари Фрот дарёсининг Сурияга ўтадиган миқдори секундига 500 куб.метр бўлишини таъкидлаб келаётган бир шароитда Сурия ва Ироқ ушбу дарёнинг йиллик ўртача сув оқимининг (секундига 1000 куб.метр) 2/3 қисмини талаб этмоқда³.

Анкара маъмурияти Сурия расмийларининг эътирозларини қабул қилмай, 10 та банддан иборат ўз талабларини тақдим қилади. Дамашқ ҳукумати Анкаранинг мазкур талабларини бажаришни рад этгани боис Сурия чегараси бўйлаб Туркия ўз қуроли кучларини жанговар ҳолатга келтиради. Туркия ҳукумати армиянинг жанговар ҳолатини юқори даражага олиб чиқиб, Сурияга ўз қатъиятини намоён қилсада, ушбу муаммони сиёсий музокаралар орқали ҳал этиш тарафдори эканлигини билдиради.

Ўз навбатида, Сурия ҳукумати XX аср 70-йилларининг иккинчи ярмида мамлакатда ишлаб чиқаришни ривожлантириш, суғориладиган экин майдонларини 240 минг гектарга ошириш мақсадида Фрот дарёси ҳавзасида ирригацион лойиҳаларни амалга оширишга алоҳида аҳамият берган. Шу ўринда қайд этиш жоизки, мазкур лойиҳаларни амалга оширишда ўзбекистонлик мутахассислар 70-80 йилларда Суриядаги Ҳалаб вилоятининг 16 минг г. майдонли Мескен, 50 минг г. майдонли Ғарбий Мескен ва 70 минг г. майдонли Шарқий Мескен тоғли ерларида лойиҳалаш, қурилиш ва қишлоқ хўжалиги учун ерларни ўзлаштириш ишларини бажарган. Жумладан, Ҳафиз Асад номидаги сув омборида ўзбекистонлик ирригаторлар ёрдамида Яқин Шарқдаги энг катта насос станцияси қурилган.

Дамашқ ҳукумати, ўз навбатида, Туркиянинг бундай сиёсатига қарши Сурияда янги гидроэнергетик лойиҳаларни амалга оширишни бошлайди. Хусусан, Ярмук ва Ҳабур дарёлари яқинидаги 40 минг г. ерларни ўзлаштириш, Фрот дарёсида 2 та тўғон қуриш режалаштирилади. Дамашқ маъмурияти Туркия учун жиддий муаммолардан бири бўлган Курд ишчи партиясини қўллаб-қувватлаш орқали трансчегаравий сув ресурсларидан фойдаланиш масаласида Анкарага таъсир ўтказишга интилади. Хусусан, Дамашқ Курд ишчи партияси билан алоқалари борлигини расман инкор этсада, сув ресурсларидан фойдаланиш борасида Туркия томонидан тақдим этиладиган муайян имтиёзлар эвазига мазкур партияга ташқаридан ёрдам берилишига чек қўйишда ҳамкорлик қилишга тайёрлигини маълум қилади.

¹ Дияб А. Ал-Азма ат-Туркия-ас-Сурия: ал-муҳаддадот вал-қуйуд. //Ас-Сияса ад-давлийя, январь, 1999. -Б. 204.

² Turkish Daily News. 1996-1998.

³ Suha Bolukbasi. Ankara, Damascus, Baghdad and the regionalization of Turkey's Kurdish Succession. // Journal of South Asian and Middle East Studies, Vol. 14, №4 (1991), с. 15-16.

Шунингдек, 1996 йилда Туркия ва Исроил ўртасида имзоланган ҳарбий соҳадаги ҳамкорлик келишувига нисбатан превентив чоралар кўриш Суриянинг Яқин Шарқ йўналишидаги ташқи сиёсатидаги муҳим элементлардан бирига айланган эди. Туркиянинг Исроил билан 1996 йилда имзолаган ҳарбий соҳадаги битим икки давлат ўртасидаги иттифокни қайта тиклаш йўлидаги саъй-ҳаракатлардан деб изоҳланади. Бу иттифокқа 1948 йил Бен Гурион томонидан асос солинган. 1950 йили Исроил ва Туркия махсус хизматлари ўртасида ҳамкорлик ўрнатилиши, 1958 йили Исроил ва Туркия Ташқи ишлар вазирликлари ўртасидаги келишув 1996 йил февралда Исроил ва Туркия ўртасида ҳарбий ҳамкорлик битимининг имзоланишига олиб келганди¹.

Туркиялик ва исроиллик расмийлар томонидан мазкур битим араб давлатларига таҳдид эмаслиги турли даражаларда таъкидлаб келинганига қарамай, Сурия ҳукумати бу борадаги превентив ташқи сиёсатини изчиллаштиради. 1991 йилда АҚШ томонидан араб давлатларига Яқин Шарқ муаммосини ҳал этиш борасида ваъда қилинган «Янги минтақавий келишув» имзоланмаган, Фаластин-Исроил музокаралари тўхтаб қолган, Ливан-Исроил ўртасидаги зиддиятлар, Ироққа нисбатан тазйиқ сақланиб қолган бир шароитда Туркия ва Исроил ўртасидаги ҳарбий битим нафақат Сурия, балки Миср ва Саудия Арабистони каби нуфузли араб давлатлари раҳбарларини ҳам жиддий ташвишга солганди.

Бинобарин, ҳарбий соҳадаги келишув доирасида Исроил ва Туркия ўртасида ҳарбий ҳаво ва денгиз машқлари ўтказилди, денгиз портлари томон йўллар такомиллаштирилди ва Анталия орқали темир йўл ҳаракатлари учун қулайликлар яратилди². 1983-1984 йиллари Исроил Мудофаа вазири ва 1990-1992 йиллари Ташқи ишлар вазири лавозимларида фаолият олиб борган Моше Аренс бу ҳолатни “Исроил минтақада доимо ўз ҳарбий устунлигини кучга асосланган тинчлик» асосида таъминлаб бориши лозим” деб изоҳлаган³.

1997 йил майда АҚШ Давлат котибининг ўринбосари Н.Бернс Исроил ва Туркия ўртасида ҳарбий соҳада яқин ҳамкорлик ўрнатилиши Вашингтон томонидан Яқин Шарқ йўналишида амалга оширилаётган ташқи сиёсатга мос эканлигини эътироф этади⁴. Хусусан, 1998 йил январда Исроил-Туркия-АҚШ ўртасида Ўртаер денгизида⁵ ҳарбий машқлар ўтказилиши Вашингтон томонидан Анкара ва Тель-Авивнинг ҳарбий соҳадаги ҳамкорлиги қўллаб-қувватланганининг далили сифатида зикр этиш мумкин. Эътиборга лойиқ томони шундаки, Сурия ҳукуматининг тасаввуридан фарқли ўлароқ, Исроил-Туркия ўртасида ҳарбий битим имзолаш ташаббуси дастлаб расмий Анкара томонидан илгари сурилган эди⁶. Расмий Дамашқнинг нуқтаи назарича, Суриянинг Шимолий ҳудудида ҳарбий таҳдиднинг мавжудлиги, биринчи навбатда, Исроил манфаатларига жавоб беради.

Шу ўринда қайд этиш жоизки, АҚШ маъмурияти Сурияга ташқаридан тазйиқ ўтказиш воситаси сифатида тарихан Туркиядан фойдаланиб келган. Хусусан, 1957 йилда Туркия

¹ Дияб А. Ал-Азма ат-туркия – ас-сурия: ал-муҳаддадот вал-қуйуд //Ас-Сияса ад-давлийя, январь, 1999. -С. 203.

² Eisenstadt M. Turkish-Israeli Military Cooperation: an Assessment. // Policy watch.Washington, №262, 1997. - 125 p.

³ Israeli Foreign ministry website. www.israel-mfa.gov.il/

⁴ Gresh A. Turkish-Israeli-Syrian Relations and Their Impact on the Middle East //Middle East Journal. Vol.52, №2, Spring 1998, -P. 192.

⁵ Gresh A. Turkish-Israeli-Syrian Relations and Their Impact on the Middle East //Middle East Journal. Vol.52, №2, Spring 1998, -P. 191.

⁶ Шади К. Ал-Абъад ал-истиратижийя лил-мунавара ал-‘аскария ал-муштарика фи аш-шарқ ал-авсат. //Ас-Сийаса ад-давлийя, №133, 1998. -С. 292.

қуrolли кучлари Бош штаби Сурия чегаралари бўйлаб Туркия ҳарбий қисмларини жойлаштириш ва америкалик ҳарбий маслаҳатчилар билан биргаликда Сурияга қарши жанговар операциялар ўтказиш режаларини ишлаб чиққанди.

Сурия XX асрнинг 90-йиллари ўзига хос таҳдидли қуршовда қолади. Хусусан, Суриянинг Исроил билан муаммоси ҳал этилмаган, шунингдек, Туркия, Иордания ва Ироқ билан алоқалари тўхтаб қолган. Дамашқ маъмурияти мазкур муаммоларга қарамай Сурия-Туркия зиддияти узоқ чўзилишининг олдини олишга ҳаракат қилди. Зеро, икки мамлакат ўртасидаги 820 км. чегара нисбатан тинч бўлиб, Сурия томонида фақат бир нечта рамзий давлат чегара постлари мавжуд эди. Чунки Сурия ҳукумати мамлакат учун асосий хавфни Исроил томонидан кутган эди.

Сурия ўзининг Яқин Шарқ минтақасидаги мавқеини қатор дипломатик муносабатларини жадаллаштириш эвазига кучайтиришга ҳаракат қилди. Хусусан, Сурия ҳукумати ташқи сиёсатни етакчи араб давлатларининг қўллаб-қувватлашига эришишга йўналтиради. Бу борадаги саъй-ҳаракатлар натижасида Сурия, Миср, Саудия Арабистонининг мазкур муаммо бўйича мавқеини бирлаштиришга эришилади. Ушбу уч давлат 1991 йил Форс кўрфазидagi урушдан сўнг илк бор 1996 йил июнда Қоҳира шаҳрида йиғилиб, Дамашқнинг сиёсий мавқеини қўллаб-қувватлашларини маълум қиладилар ҳамда Анкарадан Исроил билан ҳарбий ҳамкорликни қайта кўриб чиқишини талаб қиладилар. Шунингдек, 1997 йил 12 сентябрда АҚШ Давлат котиби М.Олбрайтнинг Сурияга расмий ташрифи ташкил этилади. Сурия Ташқи ишлар вазири Ф.Аш-Шараънинг фикрича, мазкур ташриф Яқин Шарқдаги вазиятнинг янада ёмонлашиб кетишининг олдини олиш имконини берди¹.

Ўз навбатида, 1998 сентябрда Араб давлатлари уюшмаси томонидан Туркиянинг Сурияга нисбатан “зўравонлик сиёсатига араб давлатлари эътиборсизлик қилмаслиги” ҳақида баёнот берилади. Сурия ва Туркия ўртасидаги кескинлик ҳарбий можарога айланиб кетишини олдини олиш ва томонларни келиштириш йўлида Миср воситачилик дипломатиясини амалга оширади.

1998 йил 21 октябрда «Адна» битими имзоланиши билан можаро бартараф этилади. Унга кўра Сурия томони Курд Ишчи Партиясига ёрдам беришни тўхтатиш, партия етакчиларини Суриядан чиқариб юбориш, айримларини Туркияга экстрадиция қилиш, шунингдек, давлатлараро қўшма комиссия орқали хавфсизлик соҳасида ҳамкорлик ўрнатиш ҳақида келишилади. Ўз навбатида, Туркия икки давлат чегарасидаги Сурия фуқароларига ҳужум қилмаслик мажбуриятини ўз зиммасига олади. Туркия томони Сурияга ўз шартларини қабул қилдиргани келгусида икки мамлакат ўртасидаги муносабатларда ҳар қандай муаммо вужудга келиши билан Анкара ўз ҳарбий қудратини намойиш этиш орқали ҳал этиши мумкинлигини келтириб чиқаради. Зеро, Сурия ва Туркия ўртасидаги сув, чегара, курдлар масаласи каби қатор муаммолар ўз ечимини топмаган.

Сурия-Туркия ўртасидаги зиддиятли вазият ҳамда Туркия-Исроил ҳарбий ҳамкорлиги ўрнатилиши шароитида араб давлатлари кучлар нисбати ва ҳарбий иттифоклар борасидаги эски қоидаларга асосланган янги Яқин Шарқ стратегиясини шакллантиришга киришдилар. Исроил ва Туркия ўртасидаги ҳарбий иттифок Форс кўрфази урушидан кейин минтақадаги муҳим сиёсий воқеалардан бири бўлди. XX асрнинг 80-йиллари охирида эксперт доираларнинг Яқин Шарқ минтақасида араб давлатларига қарши ҳарбий иттифок тузилиши мумкинлиги ҳақидаги тахминлар амалга ошгани кузатилди.

¹ Gresh A. Turkish-Israeli-Syrian Relations and Their Impact on the Middle East //Middle East Journal. Vol.52, №2, Spring 1998, -P. 188-203.

Исроил-Туркия ўртасида иттифоқ тузилиши натижасида Сурия, Миср ва Саудия Арабистони ўртасида стратегик ҳамкорлик кучайди. Қуршовда қолишдан чўчиган Сурия араб ва мусулмон оламини Исроил-Туркия иттифоқига қарши қўйишга ва ўз минтақавий ёлғизлигидан кутилиб, АҚШ билан мулоқотни давом эттириш учун муҳим бўлган сиёсий қўллаб-қувватлашни кучайтиришга эришади.

АНАЛИЗ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ТУРЕЦКО-КИТАЙСКИХ ОТНОШЕНИЙ

ДЖУМАЕВ РУСТАМ

доктор политических наук, профессор, ТГУВ

СУВАНОВ МАҚСУД

студент, ТГУВ

Аннотация. В настоящее время Турция и КНР занимают особые места в системе международных отношений. С одной стороны, экономическое развитие обеих стран позволяют им вести активную внешнеполитическую деятельность, также более активную внешнюю политику, с другой их внешнеполитические амбиции основаны на историческом величии.

Опорные слова и выражения: Турция, КНР, экономическое развитие, «Мягкой силы», политический анализ, ООН, «Китайский Туркестан».

Аннотация. Hozirgi vaqtda Turkiya va XXR xalqaro munosabatlar tizimida alohida o'rinlarni egallab turibdi. Bir tomondan, har ikki mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi ularga faolroq tashqi siyosat olib borishga imkon beradi, boshqa tomondan ularning tashqi siyosiy ambitsiyalari tarixiy buyuklikka asoslanadi.

Таянч сўз ва иборалар: Turkiya, XXR, iqtisodiy rivojlanish, "Yumshoq kuch", siyosiy tahlil, BMT, "Xitoy Turkistoni".

Abstract. At present, Turkey and the PRC occupy special places in the system of international relations. On the one hand, the economic development of both countries allows them to conduct an active foreign policy activity, as well as a more active foreign policy, on the other, their foreign policy ambitions are based on historical greatness.

Keywords and expressions: Turkey, PRC, economic development, "Soft power", political analysis, UN, "Chinese Turkestan".

Турция и КНР страны с большими внешнеполитическими амбициями. За последние десятилетия внешняя политика двух стран кардинально изменилась, страны начали проводить более активную внешнюю политику. Особенно надо подчеркнуть использование «Мягкой силы». Кроме того, интересы стран пересекались на регионе Центральной Азии.

Учитывая эти факторы нужно отметить, что с наступлением «многополярного мира» отношения двух стран будут в немалой степени влиять на политическую конъюнктуру всего Евразийского континента. Политический анализ двусторонних отношений будет включать в себя политические мероприятия и акции, визиты глав государств, официальное заявление сторон.

Если провести анализ межгосударственных взаимоотношений, то можно разделить этапы межгосударственных отношений: